

Atıf Bilgisi/Citation

Öcal-Arslan, Şeyda. “Jomini ve Clausewitz’in Savaş Olgusuna Bakış Açılarının Karşılaştırmalı Analizi”. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, c.5 s.1 (2024): 1-48. DOI: 10.58685/dsd.1444194

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

JOMINI VE CLAUSEWITZ’İN SAVAŞ OLGUSUNA BAKIŞ AÇILARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Şeyda ÖCAL ARSLAN¹

Öz

Eski çağlardan günümüze kadar birçok örnek verebilmekle beraber Antoine-Henri baron de Jomini ve Carl von Clausewitz kaleme aldıkları eserlerle önemli savaş teorisyenleri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada Napolyon döneminde yaşamış olan Jomini'nin 1838 yılında yayımlanan “Savaş Sanatı’nın Ana Hatları” eseri ve Clausewitz’in 1832 yılında yayımlanan “Savaş Üzerine” eseri temelinde iki teorisyenin metodoloji, teoride savaş kavramı ve pratikte savaşın strateji ve taktiksel uygulamaları üzerine karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Çalışmanın temel amacı iki teorisyenin savaş kavramına bakış açılarını teoride ve uygulamada nasıl ele aldıklarını incelemek, pratikte strateji ve taktik

---

¹ Araştırma Görevlisi
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Terörizm Araştırmaları Merkezi
Müdürlüğü
seydaocal@live.com
ORCID: 0000-0003-3235-2169

uygulamaları nasıl yorumladıkları üzerine karşılaştırmalı bir analiz yapmaktır. İkisi de Napolyon döneminde yaşamasına rağmen farklı geçmiş yaşam ve bakış açılarına sahip olmalarından dolayı teorik olarak savaş kavramını kendi perspektiflerinden yorumlamışlardır. Bu bağlamda çalışma Jomini ve Clausewitz'in çağdaş teorisyen olarak farklı hususlar üzerinden savaşın teorisini açıklamalarının günümüzde hala savaş çalışmalarına katkı sunarak değerini koruduğunu açıklamayı hedeflemektedir. Çalışma kapsamında iki teorisyen arasında metodolojik, savaş teorisine yaklaşım, strateji, taktik, düşüncelerinde etki bırakan unsurlar, komutanın rolü, savaşın bir bilim mi yoksa sanat mı olduğu hususlarında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Çalışma boyunca yapılan karşılaştırmalı analiz göstermektedir ki iki teorisyen de evrensel bir savaş teorisi ortaya koyarak, değişen karakteriyle birlikte savaş kavramının tekrar tekrar incelenmesine de ilham kaynağı olmuşlardır. Savaşın karmaşıklığı karşısında eserleri birbirini tamamlamakta ve savaşın somut olduğu kadar soyut yönlerine de kapsamlı bir bakış sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jomini, Clausewitz, Savaş Üzerine, Savaş Sanatı, Strateji.

COMPARATIVE ANALYSIS OF JOMINI AND CLAUSEWITZ'S PERSPECTIVES ON THE PHENOMENON OF WAR

Abstract

Although many examples can be given from ancient times to the present day, Antoine-Henri baron de Jomini and Carl von Clausewitz are recognized as important war theorists with their works. In this study, on the basis of Jomini's "Outlines of the Art of War" published in 1838 and Clausewitz's "On War" published in 1832, a comparative analysis of the two theorists' methodology, the concept of war in theory, and the strategy and tactical applications of war in practice was made. The main purpose of the study is to examine how the two theorists approach the concept of war in theory and practice, and to make a comparative analysis on how they interpret strategy and tactical practices in practice. Although they both lived in the Napoleonic Era, they theoretically interpreted the concept of war from their own perspectives due to their different backgrounds and perspectives. In this context, the study aims to explain that Jomini and Clausewitz's explanations of the theory of war over different issues as contemporary theorists still maintain their value by contributing to war studies today. Within the scope of the study, it has been determined that there are differences between the two theorists in terms of methodology, approach to the theory of war, strategy, tactics, the factors that influenced their thoughts, the role of the commander, and whether war is a science or

an art. These differences are analyzed on the basis of their masterpieces and presented in the conclusion section. The comparative analysis throughout the study shows that both theorists have put forward a universal theory of war and have inspired the re-examination of the concept of war with its changing character. In the face of the complexity of war, their works complement each other and provide a comprehensive view of the abstract as well as the concrete aspects of war.

Keywords: Jomini, Clausewitz, On War, Art of War, Strategy.

EXTENDED ABSTRACT

The study of military strategy and the art of war has been a subject of great interest for centuries. Two prominent figures in this field are Carl von Clausewitz and Antoine-Henri baron de Jomini, who developed their own perspectives on the art of war. Therefore this study aimed to compare and contrast the theories and principles of war as they are outlined in On War (1832), and Art of War (1838) by Jomini, a comparative analysis of the two theorists' methodology, the concept of war in theory, and the strategy and tactical applications of war in practice is made. Since they are among the important theorists who form the basis of war studies, they form the basis of the theoretical framework in contemporary strategy and war studies. Although they both lived in the Napoleonic era, they theoretically interpreted the concept of war from their own perspectives due to their different backgrounds and perspectives.

The main purpose of the study is to examine how the two theorists approach the concept of war in theory and practice,

and to make a comparative analysis on how they interpret strategy and tactical practices in practice. In this context, the study aims to explain that Jomini and Clausewitz's explanations of the theory of war through different aspects as contemporary theorists and soldiers are still valuable in contributing to the study of war today. It is evaluated that Jomini and Clausewitz, as both generals and theorists who lived in the same era, based their theories on different issues and that both of them created important theories that brought victory in war from different perspectives.

The main problem of the study is how Clausewitz and Jomini addressed the theory of war and how the theoretical ground shaped the strategy and tactics of war in practice. In order to answer the main problem of the study, comparative analysis, one of the qualitative research methods, was used. In this regard, in the first part of the study, the theorists' explanations on the theory of war, in the second part, how the theorists evaluate the strategy and tactical elements of war in practice, and in the conclusion part, the findings of the comparative analysis will be explained how the two theorists evaluate the war in theory and practice in terms of methodological, theoretical, strategic and tactical aspects, even if they lived in the same period.

The study has the limitation of evaluating the methodologies, theories and strategies of the two theorists

through two main sources in order to analyze them comparatively.

As a result of the comparison between Clausewitz and Jomini's main works, it is clear that one of the main differences between their perspectives on the art of war is their views on the role of politics. Clausewitz believed that war was inherently intertwined with politics and that the ultimate goal of war was to achieve political objectives. Jomini, on the other hand, saw war as a purely military endeavor, independent of political considerations. He emphasized the importance of military principles and strategies rather than the broader political context in achieving victory. Furthermore, another difference between Clausewitz and Jomini lies in their approaches to warfare. Clausewitz viewed war as a dynamic and fluid phenomenon, characterized by uncertainty and chaos. He emphasized the importance of adapting strategies and tactics to the ever-changing circumstances of the battlefield. Jomini, on the other hand, advocated for a more systematic and methodical approach to warfare. He emphasized the importance of fixed principles and guidelines that could be applied to any situation, allowing for greater predictability and control. Moreover, Clausewitz and Jomini differed in their views on the significance of the commander's role in the art of war. Clausewitz believed that the commander played a crucial role in shaping the outcome of war. He emphasized the importance of bold and decisive leadership, as

well as the ability to adapt and think creatively in the midst of battle. Jomini, on the other hand, placed more emphasis on objective analysis and careful planning. He believed that victory could be achieved through the systematic application of military principles, regardless of the commander's personal qualities or decision-making abilities. Overall, while both Clausewitz and Jomini made significant contributions to the field of military strategy, their perspectives differed in terms of the role of politics, their approaches to warfare, and the significance of the commander's role.

Giriş

Varlığını Habil ve Kabil'e kadar götürebildiğimiz şiddet ve bu şiddetin neden olduğu savaş, insanlığın var olmaya başladığı ilk günden beri süregelen bir olgudur. İnsanlığın varoluşu kadar eski olan savaşa ilişkin herkesin birlik sağladığı bir tanım bulunmamasının sebebi ise savaşın sadece bir şiddet, kavga ya da tutuşma olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü savaş çok boyutlu ve çok taraflıdır. İçgüdülerin ve insanın gizli arzularının ortaya çıktığı kültürel bir olgudur (Keegan 2019). Özellikle insan doğasına atıfta bulunularak yapılan savaş açıklamalarında herkes herkese karşı bir savaş durumundadır. Savaşın doğası sadece şiddetten ibaret olmayıp, şiddete yönelik kesinleşmiş eğilimlerden de oluşmaktadır (Hobbes 2010, 101). Bu sebeple insan doğasına atıfta bulunularak açıklanan savaşın doğası, ortaya çıktığı ilk

günden bugüne kadar aynı kalmakla beraber karakteri bulunduğu ortamdaki, zamandan, tecrübelerden ve yeniliklerden etkilenerek sürekli değişim göstermektedir. Bu çerçevede geçmişten günümüze her daim varlığını koruyan savaşın doğasını anlamak ve değişen karakterine uygun stratejiler geliştirebilmek adına birçok teorisyen kendi çalışmalarını öne sürmüştür.

Savaş çalışmalarının teorik altyapısını oluştururken çokça kez değinilen iki önemli teorisyen olan Antoine-Henri baron de Jomini (1779-1869)² ve Carl von Clausewitz (1780-1831)³ Avrupa haritasının her gün değişikliğe uğradığı

---

² Jomini 1779 yılında İsviçre’de doğmuştur. Önce Napolyon Bonapart komutasında görev almış, sonrasında Rusya safına geçmiş başarılı bir generaldir. Napolyon’un ordusunda görev yaptığı dönemde Napolyon’u gözlemleyerek savaşın tüm temel ilke ve prensiplerini çözümlemiş olduğunu vurgulaması Jomini’ye tartışmalı olan “Modern Stratejinin Kurucusu” unvanını kazandırmıştır (Freedman 2015, 159). Genç yaşlardan itibaren orduda görev yapmaya başlayan Jomini her ne kadar başarılarıyla askerî anlamda kendini Napolyon’a kanıtlamış olsa da Fransız ordusunda Napolyon’un Kurmay Başkanı Louis-Alexandre Bethier’in (1753-1815) engelleri yüzünden hedeflediği mevkilere gelememiştir. Jomini arzu ettiği mesleki prestiji Fransız ordusunda elde edemediği için saf değiştirerek Rus Çarı Aleksandr’ın (1777-1825) komutasına girmiş ve başarıları sayesinde generalliğe kadar yükselebilmiştir (Brinton, Craig ve Gilbert 2015, 122; Hittle 2002, 12-13). Askerî kariyerine devam ederken 1805 yılında Büyük Frederick’in (1712-1786) ve Napolyon’un taktiklerini karşılaştırdığı “Büyük Taktik Tezi” adlı çalışmasını yayımlamıştır. Ardından 1810 yılında “Devrim Savaşlarının Eleştirel ve Askerî Tarihi”, 1811 yılında “Büyük Askerî Harekât Tezi” ve 1827 yılında “Napolyon’un Politik ve Askerî Yaşamı” yapıtlarını yayımladıktan sonra tüm deneyimlerinin sonucu yapıtı olarak görülen “Savaş Sanatı’nın Ana Hatları” kitabını 1838 yılında yayımlamıştır.

³ 1780 yılında Almanya, Madgeburg yakınlarında Burg’ta doğan Clausewitz ise on iki yaşındayken Potsdam’daki Prens Ferdinand Prusya Alayına girerek askerlik kariyerine başlamıştır (Clausewitz 2018, i). Kral II. Friedrich Wilhelm’in (1744-1797) 1812’de Rusya’ya karşı Fransa ile ittifak yapmasını doğru bulmayınca Prusya ordusundan ayrılarak Rusya ordusunun hizmetine

Napolyon Bonapart (1769-1821) döneminde fikirlerini geliştirmiştir (Smith 1997, 2). Jomini ve Clausewitz aynı dönemde yaşamış teorisyenler olsa dahi öne sürdükleri savaş teorilerine ve unsurlarına baktığımız zaman önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Jomini, Fransız ve Rus ordusunda görev yaptığı süre içerisinde başkalarının eline geçmemesi gereken belgeleri eserlerinde kaynak olarak kullanmış ve eserlerinde ampirik bir dille savaşı teorileştirmiştir (Brinton vd. 2015, 120-122). Başyapıtını yayımlamadan önce yazmış olduğu tüm kitaplar başyapıtının teorik temellerini oluşturmuştur. Özellikle “Napolyon’un Politik ve Askerî Yaşamı” eserinde Napolyon’un savaş deneyimlerini ve taktikleri temel savaş prensipleriyle karşılaştırmış ve Rusya’ya yenilgisine sebep olan hataları sıralayarak savaşın prensiplere dayalı olduğuna yönelik sonuçlara varmıştır (Jomini 2013). Bu sonuçlar ve karşılaştırmalar üzerine ise “Savaş Sanatı’nın Ana Hatları” Jomini’nin askerî harekât tarzlarını tanımladığı, lojistiğin ve

---

girmiştir. Napolyon’a karşı Borodino’da bulunması ve Napolyon’un sonunu getiren Waterloo’da da sefere katılması Clausewitz’in Napolyon’un hatalarına ve çöküşüne tanık olmasına fırsat yaratmıştır (Dupuy vd. 1992, 136). 1812 yılında Clausewitz, Bassford’un (1994, 10), “Savaş Üzerine”nin kısa bir öncülü olarak gördüğü “Savaşın Prensipleri”, 1824 yılında “1812 Rusya Seferi” ve 1827 yılında “1815 Fransa Seferi” eserlerini yazmıştır. 1815’te tekrar Prusya ordusuna dönerek orduda çalışmalarına devam etmiş ve 1818’de Harp Okulu Komutanlığına atanmasıyla 1830 yılına kadar başyapıtı “Savaş Üzerine” eserini yazma imkânı bulmuştur (Heuser 2007, xxiv). Dört bölümden oluşan “Savaşın Prensipleri” eserinde onun savaş teorisini oluşturan temel noktalar olan savaşın genel prensipleri, prensiplerin savaş zamanı uygulanması, muharebe taktiği ve strateji ön plana çıkmaktadır. Bu eserinde daha çok savaşın pratik meselelerini ele almış ve savaşın teorisini tartışmamıştır (Clausewitz 2017).

stratejinin askerî başarıdaki önemine değindiği, muharip sınıflarının yeteneklerinin ve zayıf noktalarının neler olduğunu belirttiği, çeyrek asırdan beri oluşturduğu teori ve doktrinlerinin bir harmanı olarak bizlere savaşın nasıl icra edilmesi gerektiğini öğreten didaktik dille kaleme aldığı bir başyapıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Jomini bu eseriyle askerî eğitimin ve savaşın temel esaslarının öğreticisi haline gelmiştir. Eseri, operasyon kararlarını sağlamlaştırmak, eğitimi kolaylaştırmak ve savaşta hataları en aza indirmek için tasarlanmış askerî ders kitabı olarak tarif edilmektedir (Freedman 2015, 160).

Clausewitz ise savaşın nasıl yürütüleceğini yazmak istemezken “Savaş Üzerine” savaşın nasıl yürütüleceğiyle ilgili özgün bir kitap haline gelmiştir (Heuser 2007, viii). Felsefî eserinde tarihsel yöntem ve diyalektik ön plana çıkmaktadır (Heuser 2016, 196) ve sık sık örnek olarak yer verdiği Napolyon Savaşlarını teorisini test ettiği bir laboratuvar olarak görmüştür (Bilgin 2015, 43). Bunun sonucunda ise savaşın temelini irdeleyen en önemli teorik askerî eserlerden biri olarak kabul görülmektedir (Oetinger vd. 2001, 17). Fakat eserinde zıt kavramlar ve olgular arasında bir dinamik ilişki kuran Clausewitz, teorisinde diyalektik kullandığı için eserini karışık ve anlaması zor bir hale getirmiştir (Karaosmanoğlu 2011, 8). Jomini ise Clausewitz’in tersine daha anlaşılır didaktik bir dil kullanarak eserini bizlere savaşın teorisini ve prensiplerini özetleyen bir el kitabı

şeklinde sunmaktadır (Hittle 2002, 10). Clausewitz metodolojisinde diyalektiği kullandığı için daha da karmaşık bir hal alan kitabında çelişkiler ve uyumsuzluklar da göze çarpmakla birlikte kitabının ön sözünde de bir sistem bulunmadığını ve bir öğretiden çok üzerinde çalışılması gereken bir eser olduğu üstünde durmuştur ve hiçbir zaman felsefe yapmaktan kaçınmadığını da eklemiştir (Clausewitz 2018, 25-26). Bu çerçevede eser pragmatik felsefi bir öze sahip olmasının yanı sıra savaşın teknik yönlerini de kapsaması ile savaşın mantığını sunmaktadır (Honig 1997, 10).

Her ikisi de Napolyon savaşları döneminde yaşamış ve bu savaşlardan etkilenmiş olmalarına rağmen savaşa farklı yaklaşımlarıyla birlikte Jomini, savaşın belirli ilkeler ile yönetilebileceğine ifade etmiştir. Onun savaş teorisi, savaş alanındaki coğrafi konumların, kuvvetlerin dağılımının ve hareket hatlarının önemini vurgulamaktadır. Jomini'nin düşünceleri, savaşı bir dizi kural ve prensip üzerinden açıklamaya çalıştığı için yaklaşımı daha preskriptif ve sistemlidir (Etrich 2005, 13-14). Clausewitz ise Jomini'den farklı olarak, savaşı daha çok felsefi bir açıdan ele almış ve onu toplumsal ve politik bağlamda değerlendirmiştir. Clausewitz için savaş, bir devletin politik hedeflerine ulaşmak için kullandığı bir araçtır (Clausewitz 2018, 704). Clausewitz, savaşın kaotik ve belirsiz doğasını vurgulayarak askerî liderlerin savaşın bu dinamiklerini anlaması ve buna uyum sağlaması gerektiğini savunmuştur. Bir diğer önemli farklılık

ise savaşın bir sanat mı yok bilim mi üzerine olduğu görüşleridir. Jomini, Sun Tzu gibi savaşı bir sanat olarak görmektedir. (Jomini 2002, 47-48-151). Clausewitz ise savaşın bir bilim mi yoksa bir sanat mı olduğu konusunda net bir yorumda bulunmayarak esasında tam olarak iki açıyı da karşılamadığını ifade etmektedir (Clausewitz 2018, 126). Bu husus makalenin ilerleyen bölümlerinde detaylı aktarılacaktır. Jomini savaşı prensipler üzerinden açıklayarak sistemi üretirken, Clausewitz bir savaş felsefesi yaratmıştır. Jomini⁴ gelişen teknoloji ile zaman içerisinde değişen silahlara yenik düşerken, Clausewitz ise oluşturduğu savaş felsefesi ile silahların arkasındaki stratejiyi etkilemeye devam etmektedir (Montross 1946, 583). Fakat bu genel hususlar çerçevesinde her iki düşünürün çalışmaları da günümüz modern askerî tarihinde ve uygulamalar üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır.

Clausewitz ve Jomini arasındaki ortak noktalar da bulunmaktadır. Her iki teorisyen de Napolyon Savaşlarında deneyim kazandığı için Napolyon'un savaş taktiklerini konu edinmiş ve teorilerini test ederken yaptılarında Napolyon'un savaşlarını bir laboratuvar olarak görmüştür. Diğer yandan, Clausewitz'in Prusya'nın Napolyon ile savaşması yerine Fransa ile ittifak kurması, Jomini'nin ise Napolyon ordusu

---

⁴ Jomini, "Büyük Taktik Tezi" eserinde savaşta zafer elde etmek için temel ilkelerin belirleyici olduğunu ve bu ilkelerin silahın cinsine, zamana ve mekâna bağlı olmadığını savunmuştur. Fakat sadece temel ilkelerin yeterli olmayıp cesaret ve liderlik özelliklerinin savaşın kazanılmasında önemli bir faktör olduğunu vurgulamıştır (Musabay-Baki 2015, 173).

içerisinde hak ettiği mevkilere ulaşamaması sebebiyle kendi ülkeleri haricinde Rus ordusunda da görev almış ve burada önemli deneyimler kazanmışlardır. Clausewitz ve Jomini, savaşın askerî deha sahibi bir komutan/general tarafından yönetilmesinin, kesin bir zafere katkı sağlayacağı konusunda uzlaşmaktadır (Handel 2004, 31-32). Ek olarak iki teorisyen de savaş içerisindeki strateji, taktik ve operasyonlar arasındaki ayrımı öngörmektedir. Clausewitz ve Jomini, savaşta zaferi elde etmek için bu üç alanın uyumlu bir şekilde entegrasyonunun gerektiğini savunmaktadır.

Clausewitz ve Jomini'nin savaşın teorisine yapmış oldukları katkılar, modern askerî düşünce ve strateji üzerinde etki bırakmıştır. Her iki teorisyen de savaşın doğası ve savaşın icra edilmesi hususunda önemli çalışmalar yapmış olup, deneyimleri sonucu ortaya çıkan başyapıtları “Savaş Üzerine” ve “Savaş Sanatı'nın Ana Hatları” eserleri, tüm birikimlerinin bir sonucu olarak görülebildiği için askerî strateji, taktik ve uluslararası ilişkiler alanında önemli referans noktaları olarak kabul edilmektedir. Jomini ve Clausewitz'in yaklaşımları arasındaki farklılıklar askerî liderlerin, stratejistlerin ve akademisyenlerin, savaşın doğası üzerine düşüncelerini genişletmiş ve zenginleştirmiştir. Bu hususta yabancı literatürde iki teorisyenin savaş teorisine bakış açılarının karşılaştırmaları mevcut iken Türkçe literatürde bu hususun eksik olduğu görülmektedir. Richard M. Swain “The Hedgehog And The Fox: Jomini, Clausewitz And History” adlı

makalesinde tilki ve kirpi metaforu üzerinden Jomini ve Clausewitz'i Napolyon döneminin iki karşıt savaş teorisyeni olarak karşılaştırmıştır. Mark T. Calhoun "Clausewitz And Jomini: Contrasting Intellectual Frameworks in Military Theory" adlı makalesinde modern askerî çalışmalara etki eden bu iki teorisyeni tarihsel arka planları ile ele alarak savaş çalışmalarını kavramsal olarak karşılaştırmıştır. David S. Fadok "John Boyd and John Warden: Air Power's Quest for Strategic Paralysis" adlı tezinin beşinci bölümünde "Clausewitz and Jomini Revisited" başlığı ile iki teorisyenin başyapıtlarının kısa bir özetini geçerek karşılaştırmıştır. Türkçe literatürde ise Clausewitz özelinde tezler ve makaleler bulunmakla birlikte Jomini ve Clausewitz karşılaştırılması özelinde bir çalışma bulunmamaktadır. Fahri Alpyürür "Politik Felsefe Açısından Carl von Clausewitz'in Savaş Düşüncesi" adlı tezinin üçüncü bölümünde Clausewitz ve Jomini'nin savaş çalışmalarına ilişkin bir karşılaştırma yapmıştır.

Bu çalışmanın amacı çağdaş askerî teorisyenler Jomini ve Clausewitz'in metodolojileri, savaşın teorisi, savaşın stratejisi ve taktikleri üzerine görüşlerinin karşılaştırmalı bir analizini sunmaktır. Jomini ve Clausewitz'in aynı çağda yaşamış hem general hem de teorisyen olarak teorilerinin farklı hususlar üzerine temellendiği ve ikisinin de farklı açılardan savaşta zaferi getiren önemli teorileri ortaya çıkardıkları değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel problemi, Clausewitz ve Jomini'nin savaş teorisini nasıl

ele aldığı ve teorik zeminin uygulamada savaşın strateji ve taktiklerini nasıl şekillendirdiği üzerinedir.

Çalışmanın temel problemine cevap bulmak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden karşılaştırmalı analiz kullanılmıştır. Bu hususta çalışmanın birinci bölümünde iki teorisyenin de savaşın teorisine dair açıklamaları, ikinci bölümde teorisyenlerin pratikte savaşın stratejisi ve taktiksel unsurlarını nasıl değerlendirdikleri, sonuç bölümünde karşılaştırmalı analiz sonucu iki teorisyenin de savaş teori ve pratikte metodolojik, teorik, stratejik ve taktik açılarından nasıl değerlendirdikleri açıklanacaktır.

1. Savaşın Teorisi

Jomini ve Clausewitz'in teorilerini karşılaştırırken öncelikle ortaya koydukları savaş teorisinin tanımıyla başlamak gerekmektedir. Clausewitz'e göre savaş denilince başlangıçta akla maddi unsurlar ve yetenekler gelmektedir. Silahların yerleştirilmesi, hazırlanması ve kurulmasıyla ordu savaşa hazır hale getirilmelidir. Ancak sadece maddi hazırlık savaşta yeterli değildir. Çünkü gerçek savaş kuşatma sanatında belirlemekte ve bunu da taktik izlemektedir (Clausewitz 2018, 105-106). Belirli bir amaç için hazırlanmış araçların sevk ve iradesi kişinin doğal yeteneklerine bırakılmıştır ve bundan dolayı savaş yönetimi bir rastlantı sonucu ortaya çıkmıştır. Savaşın zamanla değişim geçirmesi insanların savaş üzerine düşünmesini sağlamış ve bir teori ihtiyacını ortaya koymuştur.

Fakat ortaya atılan ilk teoriler salt maddi unsurları içermiştir ve savaşın teorisini tek yanlı bırakmıştır. Savaşta hiçbir şey kesin olmamakla beraber her şey belirsizdir ve bütün hesaplamalar değişken niceliklerle yapılmaktadır. Savaşın tümü manevi güçlerin etkisi altındadır. Üstelik bu teoriler en önemli unsurlardan biri olan dehayı da saf dışı bırakmıştır. Kuralların üstünde olan unsur dehadır ve dehasız bir teori düşünülememektedir (Clausewitz 2018, 107-109). Clausewitz'e göre manevi nicelikler ancak "iç göz" ile görülebilmektedir ve insandan insana hatta aynı insanda zamana göre değişebilmektedir (Clausewitz 2018, 110). Clausewitz'in "iç göz" kavramının örneklendirilmesini John Lewis Gaddis'in (1941-) "On Grand Strategy" kitabında da görülmektedir. İç göz çelişkilerle bir arada yaşayabilme, zihnin normal şartlarda kaçıracağı bir durumu hızlı bir tanımlama yeteneğidir. Diğer bir deyişle karmaşıklığı ortadan kaldıran elverişliliklerdir (Gaddis 2018, 201). Benzer durumları açıklamak için Gaddis kendisi de bir kavram geliştirerek bunu "sağduyu" olarak ifade etmiştir. Gaddis'e göre sağduyu oksijen gibidir ve ne kadar yükselirseniz oksijen yani sağduyu o kadar azalmaktadır (Gaddis 2018, 20). Xerxes'in (M.Ö. 519- M.Ö. 465) Yunan topraklarında, Napolyon'un 1812'de Moskova'da ve Adolf Hitler'in (1889-1945) İkinci Dünya Savaşını iki cephede birden yaymasıyla Rusya'da başına gelen aynı durumdur. Yani bu durum Gaddis'in kavramı olarak sağduyunun, Clausewitz'in kavramı olarak iç gözün

eksikliğinin bir sonucudur. Sağduyu-iç göz eksikliği sonucunda Xerxes şehirlerini terk etmiş ve çoraklaşmış Yunan topraklarında bir başarı elde edemediği gibi Napolyon da kışın yaklaşmakta olduğu terkedilmiş bir Moskova’da başarı elde edememiştir (Gaddis 2018, 11).

Savaşın mantığı ve tarihsel pratiği arasında anlamlı bir ilişki kuran Clausewitz’in üçlemesi ve sürtünme teorisi, savaşta öngörülemezlik, rastlantısallık ve karmaşıklıklarla dolu bir olgu olarak açıklamaktadır (Stone 2007, 285). Clausewitz’e göre “*savaşta her şey basittir; fakat en basit şey bile zordur*” (Clausewitz 2018, 90). Bu sebeple savaşta gerçekleşen güçlükler ve zorluklar sürtünmeyi meydana getirmektedir. Savaş sırasında kâğıt üzerinde dikkate alınmasına imkân olmayan bir sürü küçük olay, her şeyi etkilemektedir. Fakat deha ve irade bu sürtünmelerin üstesinden gelebilmektedir (Clausewitz 2018, 90). Sürtünmeden dolayı basitken güçleşen savaş ve mutlak savaş birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü savaş sadece kendini korumak, karşı tarafı korkutmak, fırsat bulunduğu karşı tarafa darbe indirmekten ibaret değildir (Clausewitz 2018, 670). Savaşlar çok boyutlu ve çok taraflı olabilmektedir. Mutlak savaş fiziksel güç kullanımına dayanan, muharebe alanında düşmanı silahsızlandırarak irademizi zorla kabul ettirmektir (Bilgin 2015, 40). Fakat gerçek savaşta mutlak güce ulaşılamaz. Çünkü sürtünme gerçek savaşların mutlak savaşa dönüşmesinde en önemli engeldir (Clausewitz 2018, 90). Jomini’nin savaş teorisinde ise

sürtünmeye dair herhangi bir argüman bulunmamaktadır. Jomini, savaşı her seferinde aynı biçimde gerçekleşen prensiplere dayalı pratik bir eylem olarak görmektedir (Alpyürür 2020, 69).

Clausewitz'e göre değişen koşullar savaşın karakterini etkilemektedir (Toptaş 2015, 19). Değişen karakteri ile savaş bir bukalemuna benzemektedir. Fakat savaş, *“her somut durumda karakterini biraz değiştirdiği için gerçek bir bukalemun değildir; aynı zamanda genel görünüşüne göre de belirgin eğilimleri bulunan üç yanlı şaşkırtıcı bir olaydır”* (Clausewitz 2018, 47-48). Clausewitz'in değinmiş olduğu üçlemenin unsurları halk, ordu ve hükümetten oluşmaktadır. Savaşın değişen karakteri ile bir bukalemuna benzemesinin yanı sıra savaşta zaferi elde etmek için ülkeden yeni bir silahlı kuvvet teşkil edilememesi için halk zapt edilmeli ve ordu yok edilmelidir. Son hususta ise düşmanın politik iradesi kırılmalıdır ki düşman kuvvetlerinin etkisine de son verilebilmelidir (Clausewitz 2018, 49-50). Clausewitz'e göre halk, ordu ve hükümet üçlemesi savaşın karakterinin en temel unsurlarını teşkil etmektedir. Halkı ihtiras, orduyu şans ile, hükümeti ise akıl ile özdeşleştirmektedir (Bassford 2007, 83-90). Üçleme içerisindeki iç dinamikler ve savaşılan düşmanın üçlemesi arasındaki dış etkileşim, savaşın öngörülemezliğine, rastlantısallığına ve karmaşıklığına neden olmaktadır. Bundan dolayı bir eğilim diğerinden daha fazla önemli değildir veya aralarında bir hiyerarşi bulunmamaktadır (Bilgin 2015, 115).

Dinamikler ve etkileşim, her bir değişkenin duygusal, rasyonel veya yaratıcı parametrelerini değiştirerek savaşı, üç değişken tarafından çekilen bir sarkaç gibi asılı duran bukalemun benzeri bir duruma getirmektedir. Bu üç eğilimden herhangi birini dikkate almayan ya da gelişigüzel bir teori kurmaya çalışanlar muhakkak çelişkiye düşeceklerdir. Bundan dolayı stratejiyi üç çekim merkezine eşit uzaklıkta bulunan bir sarkaç gibi dengede tutmak önemlidir (Clausewitz 2018, 48).

Jomini'nin ise savaş teorisi üzerine net bir düşüncesi bulunmamakla birlikte zafer elde etmiş komutanların başarıya götüren ortak yanlarını ve sistemlerini incelediğinde savaşın taktik kurallar ve basit manevralardan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Büyük Frederik Leuthen Muharebesinde düşmanın sadece bir kanadı üzerine yoğunlaşmasıyla elde ettiği zaferin prensiplerini Napolyon da sonrasında İtalya'da uygulamış ve sonucunda zafer elde etmiştir (Öcal-Arslan 2022, 23). Frederik'in zafer getirdiği bu prensibi Napolyon'un da uygulaması üzerine Jomini, savaşı satranç tahtasında olduğu gibi stratejiyle birlikte uyguladığında savaşın temel anahtarının prensipler olduğu sonucuna varmıştır (Jomini 2002, 45). Fakat zaferi getiren birkaç prensiple büyük bir ordunun idare edilebilme ihtimali bulunmamaktadır. Savaşta zafere ancak bilgi ve becerinin uyumu ile ulaşılabilmektedir. Jomini, yetenekli ve bilgili bir komutanın stratejik kararları ve taktiksel uzmanlığı sayesinde savaşın sonucunu şekillendirebileceğine inanmaktadır (Oetinger 2002). Savaş,

temeli savaş tarihi çalışmalarına dayanan, düzenleyici prensipleri olan fakat savaşın sevk ve idaresinin büyük bir bölümünü komutanın inisiyatifine bırakan bir teoridir (Jomini 2002, 47). Jomini, savaş ordunun büyük kısmını belirleyici noktalara yönelmekten ibaret gördüğünden inisiyatif almanın gerekli olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle, taarruza geçmenin avantajlı olduğuna inanmıştır. Buna ilaveten taarruzun ahlaki ve siyasi avantajları olduğunu iddia etmiştir (Jones 1985, 13). Jomini, yirmi yıllık deneyimleri sonucu net bir kanıya varmıştır: *“savaşın, uygulanmaması durumunda birtakım tehlikelerin belireceği prensipleri vardır. Bu prensiplere uyulması halinde büyük bir olasılıkla savaşta her zaman zafer kazanılır”* (Jomini 2002, 46). Jomini’ye göre savaşların temelinde tek bir prensip yatmaktadır. Bu prensip ise tüm adımlarda düzenlenmelidir. Öncelikle bir ordu harekât alanında toplanmalı ve düşmanın muhabere sistemi üzerinde orduyu yoğunlaştırmalıdır. Elde olan gücün bir bölümüyle düşman kuvvetlerini etki altına almak için manevra yapılmalıdır. Kuvvetlerin büyük bir bölümü düşman mevzilerini yok etmeye sevk edilmeli ve kuvvetleri hedefe yoğunlaştırarak zamanında ve yeterli güçle savaşmaları sağlanmalıdır (Jomini 2002, 75). Deha sahibi komutana bile yardımcı olacak, güvenilirliğini arttıracak ve yeteneğinin gelişmesini hızlandıracak olan bu prensipler, Jomini’ye göre muharebenin karmaşık yapısı içerisinde görevli komutana kılavuzluk etmektedir ve deha sahibi komutanlar da bu

prensipieri, teorik bilgieri olan komutanlar kadar iyi uygulayabilmektedir (Jomini 2002, 47). Savaşta başarı sağlamanın bir diğeri önemli etkeni ise orduları doğru komuta etmektir. Bir orduyu Prens komuta etmelidir. Eğer kendini sevk ve idare konularında yeterli görmüyorsa kendisine orduları komuta etmesi için iki yetenekli general seçmelidir. Bu generallerden birisi uygulama alanında diğeri ise iyi eğitilmiş bir subay olarak teori alanında iyi olmalıdır (Jomini 2002, 67). Uygulama ve teori bir arada başarıyı getirebilmektedir. Öte yandan Clausewitz için liderlik önemli olmakla birlikte, savaşın öngörülemeyen ve karmaşık doğası olduğunu ve bunun da herhangi bir liderin sonuç üzerinde tam bir kontrole sahip olmasını imkânsız hale getirdiğini savunmuştur (Oettinger 2002).

Jomini ve Clausewitz'in hiçbir zaman birbirleriyle karşılaşmadıkları bilinmektedir. Jomini'nin Rus ordusuna katıldığında Clausewitz de burada görev almaktaydı. Fakat Clausewitz ve Jomini hiç birlikte çalışmamıştır. Ayrıca aralarındaki farklılıklar da çok büyük değildir. Buna rağmen hiçbir zaman birbirlerini eleştirmekten kaçınmamışlardır (Freedman 2015, 163). Jomini savaşın teorisini açıklarken aynı zamanda Clausewitz'i de eleştirmektedir. Jomini'ye göre Clausewitz'in teorisi basitlik, açıklık ve gereken öğretici tartışmadan yoksundur. Bu yüzden de kitabının birinci cildi savaş teorisine karşı olan yazılarla doluyken diğeri ciltler teorik prensiplerle doludur. Bu durum Clausewitz'in kendi içinde

çeliştiğini göstermektedir (Brinton vd. 2015, 119; Jomini 2002, 45-46).

1.1. Clausewitz ve Jomini'nin Savaş Teorisine Bakış Açılarının Analizi

Jomini ve Clausewitz ortak yönleri ve farklılıkları bulunan teorilerini Napolyon döneminden etkilenecek ortaya koymuştur. Aralarında hem asker hem de teorisyen olarak iki farklılık ön plana çıkmaktadır. Birincisi, savaş teorilerini açıklarken görev aldıkları savaşlardan kazandıkları deneyimler ve Aydınlanma (*Enlightenment*) geleneğinden etkilenip etkilenmemeleri iken ikincisi ise aynı dönemde yaşamalarına rağmen farklı bir geçmişe sahip olmaları savaşçıyı açıklayan farklı bakış açılarıdır (Calhoun 2011, 25). Kaiser (2012, 8), Clausewitz'in düşüncelerini Büyük Frederick'in seferlerinin, Napolyon'un savaşlarının ve Fransız Devrimi'nin etkilediğini savunmaktadır. Bu dönemde toplumsal, siyasal ve askerî alanda değişimlerin birbirlerine olan etkisini fark ederek Prusya ordusunun yenilgilerinin nedenini teknolojik gelişmelerden değil sistemsel dönüşümden kaynaklandığını öne sürmüştür. Bunun sonucunda ise askerî, politik ve toplumsal unsurların savaş kavramını açıklarken ayrı olarak incelenmesini değil bu üç unsurun birlikte incelenmesine yönelik tespitlerde bulunmuştur. Bu tespit de Fransız Devrimi'nin rolünün olduğu ifade edilmektedir (Bilgin ve Türedi 2015, 111). Kinross (2007, 7) ise Aydınlanma

Çağı'ndan romantizme geçişin de fikirlerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Diğer yandan Parkinson (2002, 130), Clausewitz'in katıldığı 1793-1806 ve 1812-1815 yılları arasındaki savaşların farklarının görüşlerinin üzerinde etkisi olduğunu 1793-1806 yılları arasında gerçekleşen savaş biçimlerinin 1812-1815 yılları arasında gerçekleşen savaşlarda ne kadar yetersiz kaldığını fark ettiğini ifade etmektedir. Muharebe deneyimleri sayesinde bu değişimleri gözlemleme fırsatı yakalamıştır. Clausewitz öncelikle 1806 yılında Prusya'nın yenilmesiyle hükümet ve askerî reform⁵ ihtiyacına odaklanmasına rağmen Napolyon'un yıkılmasından sonraki bakış açısını Prusya askerî örgütünden genel bir savaş teorisi geliştirmeye çevirmiştir. Fransız ordusunun, Prusya'ya karşı üstünlük kazanması sonucunda Prusya ordusunun modernleşmesi ihtiyacında Clausewitz önemli rol oynamıştır. Bu rol Clausewitz'e son derece önemli bir tecrübe de kazandırmıştır (Parkinson 2002, 130). Jomini için ise teorisyenlik askerlik görevinden önce geldiği için savaşın doğası ve prensipleri üzerinde durmuştur. Özetle askerlik mesleğine başlamalarından itibaren Clausewitz için görevi öncelikli iken Jomini için teorisyenliğin öncelik olduğu

---

⁵ Jena Muharebesinde esir düşen Clausewitz 2 yıl süreyle Fransız ordusunu gözlemleme imkânı bularak Prusya ordusunun art arda yenilgisini ordunun modernleşme konusundaki eksikliklerinden kaynaklandığını kanaat getirmiştir. Yenilgilere sebep olan bu sorunun ise orduda yapılacak reformlar sonucunda ortadan kalkacağını düşünmüştür (Alpyürür 2020, 39).

görülmektedir. Bundan dolayı Jomini'nin askerî başarısı fikirlerinin yaygın bir şekilde kabulüne dayanmaktadır.

Jomini'nin modern askerî teorisi diğer bilim dallarındaki gibi evrensel prensiplere dayandığı için basit bir olgu olarak kavranmasına neden olmuştur. Savaşın prensiplerine formülatik bir yaklaşım getiren Jomini savaşı daha basit ve anlaşılır bir hale getirdiğini iddia etmiştir. Jomini'nin basit ve anlaşılır bir savaş teorisinin aksine Clausewitz'in erken savaş deneyimi ve Prusya'nın yenilgisinin çeşitli sebeplerini belirleme mücadelesi, savaşı karmaşık ve öngörülemeyen bir fenomen olarak görmesiyle sonuçlanmıştır (Calhoun 2011, 25). Jomini savaş deneyimlerinden ve tarihsel incelemelerinde dersler çıkararak prensiplerini ortaya koyarken, Clausewitz ise teorik çerçevesini oluşturduktan sonra gerçekliğini ispatlamak üzere muharebe alanında testler uygulamıştır (Calhoun 2011, 35). Bir metaforla örneklendirmek gerekirse tilki her şeyi bilirken, kirpi sadece büyük bir şeyi bilmektedir. Kirpi tüm durumlara tek bildiğini uygularken tilki ise her türlü duruma şüpheyle yaklaşmaktadır. Swain'e göre bu ayrım Jomini ve Clausewitz'i yansıtmaktadır (Swain 1990, 107). Çünkü Clausewitz bir kirpi gibi bildiği büyük bir şeyi muharebe alanında her şeye uygulamış ve savaştaki her şeyi politik bir amaç ile ilişkilendirmiştir. Savaş yoluyla siyasi hedeflere ulaşmanın önemini vurgulamış, savaşın nihai amacının daha iyi bir siyasi düzen kurmak olduğunu ve askerî stratejinin siyasi hedeflerle uyumlu olması gerektiğini savunmuştur.

Jomini ise bir tilki gibi tarihsel incelemelerinde ve kendi savaş deneyimlerinde birçok düzene rastlasa bile bunları bütünleştirmemiştir. Teorisi zamansal ve mekânsal farklılıklar üzerine meydana gelmiştir (Swain 1990, 107). Jomini daha çok savaşın operasyonel ve taktiksel yönlerine odaklanmıştır. Savaş ve siyaset arasındaki bağlantıyı kabul ederek savaşta daha teknik bir çaba olarak görmüştür. Bundan dolayı da kuvvet yoğunlaştırma ve manevra gibi ilkelere odaklanmıştır. Son olarak Jomini ve Clausewitz'in farklı dünya görüşleri geliştirmelerinde farklı entelektüel gelenekler tarafından şekillendirilmeleri de yatmaktadır. Jomini evrensel savaş ilkelerini oluştururken Aydınlanma geleneğine sadık kalırken Clausewitz ise askerî teoriye egemen olan Aydınlanma'dan ilham alan düşünürlerden tamamen farklı bir bakış açısıyla basit evrensel prensiplerle savaşta açıklamanın yeterli olmadığına değinmiştir (Calhoun 2011, 27). Bu nedenle Aydınlanma'ya eleştirel bir bakışı sonucunda savaş teorisini ortaya çıkarmıştır (Karaosmanoğlu 2007, 171).

Clausewitz'in savaşta maddi ve manevi birçok unsurun bir bileşeni olarak görmesinin aksine Jomini'nin kitabının ilk iki bölümü olan "Savaşın Şimdiki Teori ve Uygulama Alanı" ve "Devlet Adamı Olmanın Savaşla Olan İlişkileri" incelendiğinde savaşın bütün aşamalarının altında yatan büyük bir ilke olduğu varsayımı çıkmaktadır (Calhoun 2011, 27). Clausewitz ise ilkeler ve kurallar sisteminin savaşın sınırsız karmaşıklıklarını hesaba katmadığını ve bu nedenle savaşın

gerçek uygulamasına çok az benzeyen teorik yapılara yol açtığını savunmaktadır. Jomini, savaşı her durumda zaferin anahtarını ortaya çıkaracak bir ilkeler sistemi aracılığıyla basitleştirmeye çalışmıştır ve savaşın doğasıyla ilgilenmeyerek savaşın pratik yönlerine odaklanmıştır (Brinton vd. 2015, 131). Clausewitz ise savaşın doğasında yaşanan karmaşıklığın, tarafları bir kurallar sistemi dışında hareket etmeye teşvik ettiğini vurgulamıştır (Calhoun 2011, 28-29). Clausewitz'e göre savaş doğası gereği belirsizdir ve o, savaşın sise tabi olduğunu savunmuştur. Jomini ise Clausewitz'in aksine savaşın doğasıyla çok az ilgilenerek bir komutanın savaşı başarılı bir şekilde yürütmesini sağlayacak ilke ve kuralları irdelemiştir. Çünkü anlaşıldığı ve takip edildiği takdirde savaş alanında başarıya götürecek bazı evrensel savaş ilkeleri olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de savaşı özdeyişler ve geometrik diyagramlar meselesine indirgemeye çalıştığı konusunda eleştirilerin odağı olmuştur. Bu eleştirilerin üzerine ise savaşın matematiksel hesaplamalara indirgenemeyecek kadar büyük bir dram ve savaşın bir bilim olmadığı hususunda açıklamalarda bulunmuştur (U.S. Military Academy 1967, 14).

Jomini ve Clausewitz arasındaki en önemli ayrım ise Clausewitz'in mutlak savaş teorisiyle Jomini'nin zafer elde etmek için düşmanın ordularının imhasının gerekli olmadığı düşüncesi arasındadır. Clausewitz'e göre savaş politik amaçların gerçek bir aracıdır ve iradeyi düşmana zorla kabul

ettirmek için amaç daima düşmanı yenmek ve silahtan arındırmaktır. Bu hususlar çerçevesinde savaş planı hazırlanırken üç temel madde esastır: Silahlı kuvvetler, ülke ve düşmanın iradesi (Clausewitz 2018, 49). Clausewitz'e göre düşmana irademizi zorla kabul ettirdiğimiz savaşta silahlı kuvvetler mutlaka imha edilmelidir; artık savaşa devam edemeyecek bir hale getirilmelidir. İkinci olarak ülke zapt edilmelidir; çünkü ülkeden yeni bir silahlı kuvvet teşkil edilebilir (Smith 1997, 4). Bu hususta Clausewitz düşmanın ağırlık merkezine yani her şeyin bağlı olduğu tüm güç ve hareketin merkezine saldırının elzem olduğuna değinmiştir. Bu düşünce modern muharebelerde düşmanın zayıf yönlerinin belirlenip ilk saldırının zayıf tarafa indirilmesi hususunun tam tersini oluşturan bir anlayışa sahiptir. Çünkü ağırlık merkezinin bir zayıflık değil güç olduğu açıktır (Bartholomees 2006, 87). Ağırlık merkezine taarruz ile düşman hükümeti barışa zorlanmalı, halk boyun eğdirilmelidir. (Clausewitz 2018, 50). Diğer bir deyişe savaşta bir taraf gerçekten yenilmeyinceye kadar savaş durmamalıdır (Clausewitz 2018, 670). Jomini ise devletlerin kılıçlarını almış ve çizmelerini geçirmiş halde savaşmaya daima hazır olmaları taraftarı değildir. Çünkü bu durum ancak insanlığa eziyet etmek demektir (Jomini 2002, 63). Fakat bu durum Jomini'nin savunma odaklı stratejileri savunduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü Jomini de savaşta her zaman komutanın inisiyatifi elde tutması amacıyla taarruzdan yana

olmuştur ve rakibin gücünü, kaynaklarını tüketme avantajına rağmen savunma stratejisini kınamıştır (Jones 1985, 13). Savunma yapmaya mecbur olduğu durumlarda dahi taarruzî bir savunmayla düşmana karşı yanıtma hareketleri, akınlara düzenlenmesini önermiş ve savaşlarında uygulamıştır (Brinton vd. 2015, 131). Sun Tzu'nun "Savaş Sanatı" ve Liddell Hart'ın (1895-1970) "Strateji" kitabında da değinilen bu tutum, düşman silahlı kuvvetlerin imhasına ve ülkenin tamamen zapt edilmesine dayanan bir stratejiden meydana gelmemektedir. Sun Tzu'ya göre düşmanın silahlı kuvvetlerinin savaş kabiliyetini felç ederek zafere ulaşılmalıdır (Tzu 2018, 39). Önemli olan ülkeyi sağlam ele geçirmektir ve bütün bir orduyu çökertilmiş orduya yeğlemektir. Sun Tzu, Clausewitz'in tersine bozguna uğratılmış orduyu bütün orduya tercih etmektedir (Tzu 2018, 7). Liddell Hart ise savaş stratejisinin amacının, muharebenin en elverişli koşullar altında gerçekleştirilmesi olduğunu ifade etmiştir. *"Clausewitz'in kafasında 'Kan, zaferin bedelidir' sözünden başka hiçbir fikre yer yoktur. Fakat uygulanan stratejinin mükemmelliği ağır bir çarpışmaya girmeksizin sonuç sağlayabilmesi yeteneğinde toplanır"* (Hart 2015, 450).

Bir diğer önemli husus ise savaşın bir bilim mi yoksa sanat mı olduğu hususunda iki teorisyenin açıklamalarıdır. Savaş çalışmalarında yıllarca tartışılacak olan bu konuda Jomini, Sun Tzu gibi savaşçı bir sanat olarak görmektedir. Her ne kadar savaşçı zafer elde etmek için prensipler ve kurallar

üzerine inşa ederek bilime mi vurgu yapıyor sorularının sorulmasına sebep olsa da eserinde savaşın bir sanat olduğunu yinelediği görülmektedir (Jomini 2002, 47-48-151). Clausewitz ise savaşın bir bilim mi yoksa bir sanat mı olduğu konusunda net bir yorumda bulunmayarak esasında tam olarak iki açıyı da karşılamadığını ifade etmektedir. Savaş sanatı yerine savaş bilimi olarak ifade etmenin çok daha uygun olacağını fakat gerçek ve tam anlamıyla savaşı ifade ederken ne sanatın ne de bilimin karşılayamadığını, savaşın insanlar arası bir ilişki biçimi olduğunu savunmaktadır (Clausewitz 2018, 126).

Clausewitz'e göre savaş politikanın bir parçasıdır ve ancak hükümetler ve milletler arasındaki politik ilişkilerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Savaşla birlikte bu ilişkilerin de kesildiğini savunmaktadır (Clausewitz 2018, 704). Diğer yandan savaş politikasının bir parçası olarak gören Clausewitz'in görüşünde, duygusallığın politik amacın önüne geçmesine izin verilmemelidir (Vasquez 2015, 34-35). Çünkü savaş tek başına milletler ve hükümetler arasındaki ilişkileri sonlandıramamakta veya onları temelinden değiştirememektedir. Bu ilişkiler kullanılan araçlar ne olursa olsun aynı şekilde kalmakta ve varlıklarını sürdürmektedir. Hükümetler ve milletler arasındaki ilişki, savaş boyunca barışa kadar devam eden politikanın ana çizgisidir. Bu bakımından savaş hiçbir zaman politik ilişkilerden ayrılmamaktadır (Clausewitz 2018, 705-706). Her savaşın politik verilerin ve

koşulların sonucu olan karakterinin olasılığına ve hâkim niteliklerine göre kavranması gerekmektedir (Clausewitz 2018, 707). *“Kısacası, savaş sanatı en yüksek noktada politikaya dönüşür; fakat tabii notalar yazmak yerine muharebeler veren bir politikaya”* (Clausewitz 2018, 707). Jomini ise politik felsefeyle bir bağının olmadığını savunduğu savaşı, yalnızca zafere götüren prensiplere dayanan strateji olarak ele almaktadır. Savaş ile politika arasındaki ilişkiye dair bir argüman ileri sürmemektedir. Yalnızca diplomasinin savaşla ilişkisini, bunun savaşın karakterini ve elde etmesi gereken askerî hedefleri nasıl etkileyeceğini göstermek için tanımlamıştır (Calhoun 2011, 32). Kitabının üçüncü bölümünde net bir şekilde açıkladığı üzere savaşlarda her fırsattan yararlanılmalıdır (Jomini 2002, 50). Devlet adamı, savaşın gerekçeleri konusunda karar verirken politik ve dini teorileri öne sürerek bunları savunmak veya yok etmek için harekât tespiti oluşturabilmektedir (Jomini 2002, 49). Özellikle hak iddia etmek için yapılan saldırı savaşlarında ve fikir savaşlarında din ve politik sebepler bir maske olarak kullanılmaktadır (Jomini 2002, 53). Özetle Jomini için politika savaşın devamı olan bir nitelik değil savaşı oluşturan bir gerekçe olarak kullanılmaktadır.

2. Pratikte Savaşın Stratejisi ve Taktik

2.1. Savaşın Stratejisinin Karşılaştırılması

Clausewitz'e göre strateji, muharebelerin savaşın amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanılmasını ifade etmektedir. Strateji sadece muharebe ile uğraşmaktadır fakat silahlı kuvvetlerin hem doğrudan kendisini hem de ilişkilerini de ele almalıdır. Çünkü muharebeyi etkileyen silahlı kuvvetlerdir (Clausewitz 2018, 163). Strateji savaş planını yapmakta, hedefe ulaşılmasını sağlayarak eylemleri saptamakta, seferlerin planlarını hazırlamakta ve her birinde verilecek muharebeleri örgütlemektedir. Fakat stratejinin tamamlayıcısı manevi unsurlardır. Çünkü manevi unsurları teori dışında bırakmak her şeyi denge ve üstünlük, zaman-mekân gibi matematiksel ilişkiye indirgemeye sebep olmaktadır. Stratejinin bilimsel formül ve problemlerle ilgisi bulunmamaktadır (Clausewitz 2018, 164). Stratejide her şey çok basittir fakat buradaki basitlik, bunun kolay olduğu şeklinde algılanmamalıdır. Devletin içinde bulunduğu şartlara bakarak savaştan ne istenileceği bir kere tayin edilirse bunun yolları ve çareleri kolay bulunmaktadırlar (Clausewitz 2018, 165). Clausewitz'in üçüncü kitabında ayrıntılarıyla değindiği başlıca manevi unsurlar vardır. Bu manevi unsurlar öncelikle komutanın yetenekleri, ordunun savaşçılığı ve ulusal duygular ile başlamaktadır. Savaş yönetimi öyle doğal bir hal almıştır ki Avrupa'da bütün ordular neredeyse aynı disiplin ve eğitim düzeyine gelmiştir. Bundan dolayı farkı yaratan milli ruhun ve ordunun savaş alışkanlığının etkileri üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir (Clausewitz 2018, 175). Bununla

birlikte insan ruhunu en büyük tehlikelere göğüs gerecek bir seviyeye çıkartan soylu cesaret dürtüsünü savaşa özgün bir manevi ilke olarak saymak gerekmektedir. Çünkü “*artçı birlik erinden başkomutana kadar herkeste cesaret, kılıca keskinliğini ve parlaklığını veren halis çeliktir*” (Clausewitz 2018, 182). Clausewitz, savaşların değişken olduğunu savunarak, pozitif doktrinler ile savaşı açıklayan yazarları savaşı basitleştirdikleri konusunda eleştirmiştir. Sadece sabit değerleri ele aldıklarını, manevi unsurları görmezden gelerek sadece temel prensipleri değerlendirdiklerini belirtmiştir. Stratejinin unsurlarından dehayı dışladıkları konusunda da eleştirmiştir (Swain 1990, 100). Clausewitz’e göre deha savaşın amaç ve araçlarına uygun örgütlenmesini sağlamaktadır (Clausewitz 2018, 164). Deha savaşta neyin neden ve nasıl olması gerektiğini teoriden çok daha iyi gösterebilmektedir (Swain 1990, 100).

Jomini’ye göre strateji harita üzerinde savaşma sanatıdır ve bütün harekât alanını içine almaktadır (Jomini 2002, 73). Jomini stratejiyi belirlerken temel prensipler üzerinde durmuştur. Bu temel prensip ordunun düzenlenmesidir. Zafer kazanmak için düşman üzerinde yoğunlaştırılan bu prensipler ordunun seri olması, harekât alanında toplanması, manevralar, zaman yönetimi gibi tamamen maddi unsurlar içermektedir (Jomini 2002, 74). Jomini savaşın türlerinin çok çeşitli olduğunu ifade ederek savaşın, saldırı, savunma, ittifak savaşları, inanç savaşları, iç savaşlar ve ulusal savaşlar gibi

birçok farklı türe ayrıldığını açıklamaktadır. Devlet, savaşın sebebine göre tür belirlemektedir. Fakat savaş, generaller tarafından yönetilmektedir. Generaller ise savaşı ancak strateji yoluyla kazanabilmektedir. Jomini'ye göre doğru bir strateji her zaman zaferi getirmektedir (Jomini 2002, 151). Savaşın dikkatli bir çalışmayla nasıl yürütülmesi gerektiğine dair kuralların keşfedilebileceğine inanan Jomini, önce savaş alanını seçerek savaşta zaferi getirebilecek noktaları belirlemektedir. Devamında üslerin ve harekât bölgelerinin seçimini yapmaktadır. Daha sonra ise hedef noktası belirlemektedir. Sonucunda harekât hattı, üslerden belirleyici noktalara ve oradan da hedef noktaya uzanan bir hattan oluşmaktadır (Jones 1985, 15). Harekât hattı iyi bir sefer planının esas temeli olduğundan bütün askerî teorilerin merkezini oluşturmaktadır (Brinton vd. 2015, 127). Prensiplerden oluşan bu kombinasyonu izleyen Jomini'ye göre esas yoğunlaşılması gereken husus düşman hedeflerinin belirlenmesidir (Bartholomees 2006, 87). Orduları uygun hedeflere yoğunlaştırmak, savaş sanatının tümünü içine almasa da doğal olarak stratejinin temelidir (Jomini 2002, 75). Manevi unsurlar konusunda ise sadece generalin bir özelliği olarak değinen Jomini'ye göre yüksek bir moral gücü, azim, cesaret ve hiçbir tehlikeden yılmama bir generalde aranan temel özelliklerdir. Generalin bilgisi ve askerliği ikinci derece önemlidir. Derin bilgi ve teori sahibi olmak gerekli bir durum değildir: *“Sınırlı fakat mükemmel bilgilerle donatılmış ve*

savaş sanatının temel prensipleriyle de iyice yoğrulmuş olunmalıdır” (Jomini 2002, 67). Jomini, Clausewitz tarafından teorisinin manevi unsurlardan eksik olduğu konusunda eleştirilmiştir (Swain 1990, 101).

Stratejinin unsurlarını oluştururken aralarındaki bir diğer farklılık ise stratejinin tekrarlanması üzerinedir. Jomini, Sun Tzu gibi ülkeyi zafere götüren strateji ve taktiklerin tekrar uygulanmaması gerektiğine değinmiştir. Sun Tzu'nun (2018, 17) “Savaş Sanatı” kitabında *“seni zafere götüren stratejiyi tekrarlama, yönteminin sonsuz bir çeşitlilikte olmasını sağla”* dediği gibi Jomini de eğer aynı strateji, taktik ve manevralar uygulanırsa harekâtı başarısızlıkla sonuçlandıracağını ifade etmiştir (Jomini 2002, 154). Clausewitz ise Jomini ve Sun Tzu'nun tersine stratejide kullanılan araçlar ve şekillerin basit ve sık sık tekrarlandığı için herkes tarafından bilindiğine ve eleştirisinin sağduyu sahibi biri tarafından ancak gülünç bulunduğu değinmiştir. Bu duruma kitap üzerinden örnek vererek bir kitabın çevirisinin yeri geldiğinde eserin parlak bir deha tarafından yeri geldiğinde ise bilimsel derin bir kavrayış olmadan övülse bile bir şey değişmeyeceğini ifade etmiştir (Clausewitz 2018, 164). Vasquez'e göre Clausewitz'in savaşa rasyonel olarak bakmasının sebebi savaşı araçsallaştırmasındadır (Büyükakıncı 2015, 577). Dolayısıyla Clausewitz savaş kavramının özüne odaklanıp daha kavramsal ve teorik olarak bakmaktadır. Jomini ise savaşı bir sanat olarak ele alarak “nasıl” uygulanacağına odaklanmaktadır.

2.2. Savaşta Taktik Unsurların Karşılaştırılması

Taktik tanımlarına bakıldığında Clausewitz taktiği komutanın savaş sırasında belli bir anın gereklerinin yerine getirilmesi olarak tanımlamaktadır. Strateji nerede, ne zaman ve nasıl muharebeye gireceğini tayin etmekte, taktik ise zafer ya da yenilgi olarak muharebeyi sonuçlandırmaktadır (Clausewitz 2018, 188). Taktikte zaman çok önemlidir ve sürükleyicidir. Komutan yükselen endişeleri bastırmakta ve cesaretle harekâta her daim devam etmektedir. Taktik sırasında en azından olayların yarısı görüldüğü için öngörülerimiz ve tahminlerimiz daha nettir ve inançlarımız sarsılmazdır (Clausewitz 2018, 165). Sayıca üstünlük zaferin elde edilmesinde taktiksel bir faktördür. Sayıca üstünlüğün tek başına zafere ulaştırmada büyük bir etkisi olmasa da etkilediği farklı birçok faktör vardır (Clausewitz 2018, 189). Aldatma ise sahteciliğe benzeyen bir taktiktir (Clausewitz 2018, 198). Savaşta aldatma, kurnazlıklar ve mahsustan düşmana ulaştırılan yanlış haberler stratejik alanda çok az etkilidirler ve komutandan gelen özgür faaliyetler olarak kabul edilememektedirler. Stratejinin emrindeki kuvvetler ne kadar zayıf olursa aldatmaya o kadar istekli olunmaktadır. Çok zayıf, çok küçük ve savaş sanatında artık umudunu kesmiş olan tarafta aldatma son çaredir (Clausewitz 2018, 199). Aldatma yerine “stratagem” terimi kullanan Clausewitz bu kavramı gizli niyet olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle stratagem,

düşman ordusunun komutanını, harekâtın amaçları ve hedefi konusunda yanıltmak anlamına gelmektedir (Smith 1997, 5).

Jomini'ye göre ise taktik, arazi durumuna, muharebenin yapıldığı ortama, harita üzerinde yapılan planlara göre birliklerin muharebe alanında sevk ve idaresidir (Jomini 2002, 73). Taktik cesaret, yetenek ve parayla desteklenerek ordulara zafer kazandırmaktadır. Savaşın başlangıcında ve devamında gerekli düzenlemeleri planlama sanatıdır (Jomini 2002, 107). Clausewitz'in aldatma olarak adlandırdığı taktik Jomini tarafından sürprizler olarak tanımlanmıştır. Clausewitz'in aldatmayı/sürprizi küçük görmesinin aksine Jomini iyi düzenlenmiş bir ordunun sürprizleri gerçekleştirmek için her türlü aracı barındırması gerektiğine değinmiştir. Jomini'ye göre sürprizler düşmanı yanıltabilecek her türlü fırsatı kullanıp, ona üstünlük sağlamak ve bu gibi hücumlara karşı koymak için her türlü önlemin alınmasıdır (Jomini 2002, 122).

Taktik açısından bir diğer önemli unsur ihtiyatlardır. Savaşta stratejik ihtiyatlar bulundurulması konusunda ortak noktada buluşan Jomini ve Clausewitz ihtiyatları ikiye ayırmaktadır. Clausewitz'e göre birinci ihtiyat muharebeyi uzatmak ve yenilemek için, ikinci ihtiyat ise beklenmedik bir durum karşısında kullanılmak içindir (Clausewitz 2018, 209). Jomini'ye göre ise birincisi muharebe ihtiyatı, ikincisi ise eğitim ihtiyatıdır (Jomini 2002, 90). Esasında ihtiyatlar aynı amaçlar doğrultusunda ayrılmış olsa da stratejik ve taktik

olarak birbirinden farklılaşmaktadır. Clausewitz'e göre beklenmedik bir durum karşısında müdahale etmeye hazır bir birlik ancak stratejide ihtiyacını hissettirmektedir. Dolayısıyla ikinci ihtiyat stratejik bir yedek kuvvettir. Taktikte, düşmanın aldığı tertibat ancak gözle görülebileceğinden her türlü taktiksel duruma uyum sağlamak birinci ihtiyatın görevidir (Clausewitz 2018, 210). Jomini de Clausewitz'le aynı düşüncededir. O da birinci ihtiyatı taktik, ikinci ihtiyatı ise harekât planları yapılırken harekât alanının önemli noktalarına yerleştirileceği için stratejik olarak ele almaktadır (Jomini 2002, 91).

Taktik bir faktör olarak geometrik unsurlara baktığımız zaman ise Jomini ve Clausewitz taban tabana zıt bir duruş sergilemektedir. Clausewitz'e göre geometrik unsur askerî kuvvetlerin düzenlenmesinde taktik bir faktör olarak büyük rol oynamaktadır. Mevziler ve mevzilere taarruz doktrininde de geometrinin açıları, hatları, çarpışmayı kesin karara bağlayacak birer kanun koyucu gibi egemendirler (Clausewitz 2018, 214). Jomini'ye göre ise *“savaşı geometrik kurallara indirgemek büyük komutanların dehalarını zincire vurmak ve abartılmış bilgiçliğin boyunduruğunu kabul etmek demektir”* (Jomini 2002, 90). Savaşta geometrik unsurları metodik ve ölçülere uyan bir kavram olarak görenlere rağmen Jomini savaşçı canlı, cesur ve kendinden emin, coşkunu ve belki de biraz atılgan bir kavram olarak görmektedir (Jomini 2002, 90).

Jomini ve Clausewitz'in ordunun konuşlanmasına ilişkin görüşlerinde de bir karşıtlık söz konusudur. Jomini'ye göre ordunun en dayanıklı savunma stratejisi, bir hat üzerinde güçlü ve dayanıklı bir biçimde konuşlanmasıdır. Oluşturulan bu savunma hattının düşman tarafından yarılması durumunda ise ordunun toparlanabildiği ilk mevzide yeni bir savunma hattı oluşturması gerektiğini ifade etmektedir (Jomini 2002, 83-84). Clausewitz ise ordu içerisindeki her birliğin belirli bir alandan sorumlu olması ve savunmanın bu alanın tamamını kapsamaya üzerine anlayışı savunmaktadır. Bu alanın birliğin elinden çıkması durumunda ise toparlanılabilen ilk alanda yeniden bir savunma alanı oluşturması gerektiğini ifade etmektedir. Fakat Jomini'ye göre bu mantıksal bir aksamadır. Çünkü vadi şekilleriyle uyumlu savunma hatları ve bu hatların stratejik ihtiyatlar tarafından örtülmesi, yetenekli bir saldırıya dayalı hareketle bir araya gelince en iyi savunma aracına dönüşmektedir (Jomini 2002, 100).

Jomini ve Clausewitz arazinin kullanımını konusunda da farklılıklar öne sürmektedir. Jomini, avcı birliklerinin saldırı durumunda örtü ve gizleme yaparak kendilerini müdafaa etmeleri gerektiğini savunurken Clausewitz'e göre ise ormanları elde tutan taraf görmeden hareket ederek düşman hareketlerinden habersizdir (Jomini 2002, 155). Bir diğer ayrıldıkları nokta ise manevradır. Clausewitz'e göre manevra yapmadan zafere ulaşılamamaktadır (Clausewitz 2018, 626). Fakat Jomini'ye göre bu değerlendirme hatalıdır (Jomini 2002,

108). Scipio, Hanibal'ı Zama Muharebeleri'nde yenerken kuvvetlerine bir manevra yaptırmamıştı. 1779 yılında Napolyon İtalyan ve Avusturyalıları yenerken de Rivoli'de yön değiştiren taraf yenilgiye uğramıştı. Jomini'ye göre savaşta zaferi getiren unsurlar taktik düzenlemelerde değil stratejik düzenlemelerde yatmaktadır.

Sonuç

Antoine-Henri baron de Jomini ve Carl von Clausewitz aralarında bulunan benzerlikler ve farklılıklar ile savaşın teorisini ve unsurlarını ortaya koyan iki önemli çağdaş teorisyendir. 19. yüzyıl savaşlarından esinlenen bu iki teorisyen de hayatları boyunca Napolyon'un savaş sanatına yaptığı stratejik katkıları yorumlamışlardır. Napolyon Savaşlarını teorilerini test etmek için laboratuvar olarak kullanan Jomini, Napolyon'un, savaşın büyük, gerçek ilkelerine uygun hareket ettiğine inanırken Clausewitz, Napolyon'u askerî dehası nedeniyle takdir ederek, savaş sanatının belirli bir kurallar dizisine sıkı sıkıya bağlılıktan çok daha fazlasını içerdiğini öne sürmüştür. Savaşın incelenmesine yönelik biri pratik ve fiziksel alana odaklanan, diğeri ise felsefi, ahlaki ve zihinsel alanlara odaklanan iki farklı bakış açısında biri tamamen doğru, diğeri tamamen yanlış değildir. Bu çalışmadaki karşılaştırma göstermektedir ki bunlar sadece farklı bakış açılarıdır ve karşılaştırma yapılarak açıklamaya değer olgulardır. Ortaya koydukları başarıları

incelediğimizde, Clausewitz savaşı metodolojik olarak felsefi ve diyalektik bir temel üzerinde maddi ve manevi unsurların bir birleşimi olarak sunarken Jomini'nin ise teorisini Clausewitz'e göre daha da basitleştirerek prensipler üzerinde temellendirir. Bu hususta “Savaş Üzerine” günümüz okuyucuları için okuması daha zor bir eser iken “Savaş Sanatı'nın Ana Hatları” okuması daha kolay ve basit bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Savaşın teorisine, doğasına ilişkin düşüncelerini karşılaştırdığımızda Carl von Clausewitz'in siyasi bağlama ve savaşın doğasında var olan belirsizliğe yaptığı vurgu, Jomini'nin askerî stratejiye daha sistematik ve determinist yaklaşımıyla tezat oluşturmaktadır. Clausewitz, savaşın doğası gereği siyasetle iç içe olduğuna ve savaşın nihai amacının politik olduğuna inanırken Jomini ise savaşı siyasi mülahazalardan bağımsız, tamamen askerî bir çaba olarak görmektedir. O, zafere ulaşmada daha geniş siyasi bağlamdan ziyade askerî ilke ve stratejilerin önemini vurgulamıştır. Clausewitz savaşı belirsizlik ve kaos ile karakterize edilen dinamik ve akışkan bir olgu olarak görmüştür. Savaşı karmaşık, değişken ve bulanık bir fenomen olarak görmektedir. Ona göre savaş, sadece fiziksel güçlerin çarpışması değil, aynı zamanda irade, duygular ve şansın da etkilediği bir çatışmadır. Carl von Clausewitz, savaşın bulanık doğasını vurgulayarak, savaşın öngörülemezliğine ve politik amaçlara bağlılığına işaret etmektedir. Strateji ve taktiklerin,

savaş alanının sürekli değişen koşullarına uyarlanmasının önemini vurgulamıştır. Jomini ise savaşa daha sistematik ve metodik bir yaklaşım getirilmesini savunmuştur. Her duruma uygulanabilecek, daha fazla öngörülebilirlik ve kontrol sağlayan sabit ilke ve kuralların önemini vurgulamıştır. Carl von Clausewitz savunma stratejisinin güçlü bir taraftarıyken, Jomini savaşta saldırı yaklaşımını öncelemiştir. Ayrıca savaşın amacı konusunda da anlaşmazlığa düşmüşlerdir: Jomini toprak kazanmayı öncelikli amaç olarak görürken, Carl von Clausewitz savaşın amacının düşmanı silahsızlandırmak ve böylece onu kendi isteklerini yapmaya zorlamak olduğuna inanmaktadır.

Strateji ve taktik açıdan karşılaştırdığımızda Clausewitz'in strateji tanımlamalarında ve stratejisinin unsurlarında görüldüğü üzere maddi unsurlar olduğu kadar manevi unsurlar da oldukça önemli bir yere sahiptir. Dehayı ve cesareti maddi unsurlardan daha önemli tutan Clausewitz, ordu yapısının artık tüm ülkelerde hemen hemen aynı olduğu, bu yüzden savaşta fark yaratmanın ancak manevi unsurlardan geçtiğinin altını çizmektedir. Fakat Jomini stratejiyi daha basite indirgeyerek stratejinin maddi unsurlardan oluşan tek bir temel üzerinde yattığını ve zor olanın düşman hedefini belirlemek olduğuna değinmiştir. Clausewitz'in çalışmaları savaşın hem stratejik hem de taktiksel yönlerini kapsayarak savaşın sahadaki gerçeklerinin önemini vurgulamaktadır. Jomini'nin odak noktası ise daha çok operasyonel ve taktiksel

yönlere oluşmaktadır. Seferlerin ve muharebelerin nasıl yürütüleceğine dair ayrıntılı yönergeler sunmuş, kilit arazileri ve iletişim hatlarını kontrol etmenin önemini vurgulamıştır.

Clausewitz ve Jomini, savaşta komutanın rolünün önemine ilişkin görüşlerinde de farklılık göstermişlerdir. Clausewitz, komutanın savaşın sonucunu şekillendirmede çok önemli bir rol oynadığını inanmaktadır. Cesur ve kararlı liderliğin yanı sıra savaşın ortasında uyum sağlama ve yaratıcı düşünme yeteneğinin önemini vurgulamıştır. Jomini ise nesnel analiz ve dikkatli planlamaya daha fazla önem vermektedir.

Jomini ve Clausewitz'in teorileri, modern askerî düşünce üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Her ikisinin de görüşleri, günümüzde hâlâ askerî akademilerde öğretilmekte ve stratejik planlamada referans noktası olarak kullanılmaktadır. Ancak, Jomini daha çok operasyonel ve taktiksel düzeydeki düşünceleriyle, Clausewitz ise savaşın felsefi ve stratejik boyutları üzerine yaptığı vurgularla tanınmaktadır. Jomini, savaşın kazanmanın belirli prensipleri ve ilkeleri olduğunu savunmuştur ve bu ilkeler arasında kuvvetlerin konsantrasyonu, stratejik noktaların ele geçirilmesi ve hatların güvenliğinin sağlanması bulunmaktadır. Diğer yandan coğrafyanın ve jeopolitik durumların askerî strateji üzerindeki önemini de vurgulamıştır. Savaşın nerede ve nasıl yapılacağını belirlemede coğrafi faktörlerin ve stratejik konumların kritik öneme sahip

olduğunu savunmuştur. Jomini, operasyonel kavramını da geliştirmiştir. Bu kavram, taktik ve strateji arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Askerî operasyonların planlanması ve yürütülmesiyle ilgili detaylara odaklanmıştır. Clausewitz ise savaşın bulanık bir doğası olduğunu ve öngörülemeyen faktörlerle dolu olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden savaş sanatında belirsizliği kabul etmek ve buna göre stratejiler geliştirmek gerektiğini savunmuştur. Diğer yandan savaşın toplumsal boyutuna da dikkat çekmiştir. Savaşın sadece ordular arasında değil, aynı zamanda toplumların bir çatışması olduğunu ve geniş toplumsal dinamiklerden etkilendiğini vurgulamıştır. Fransız Devrimi ile yayılan eşitlik, özgürlük, adalet gibi düşünceleri Clausewitz'in görüşlerinde bulmak mümkün olmasa da devrim ile doğan bu ilkeler neticesinde yaşanan askerî, toplumsal ve siyasal değişimlere ilgi duyduğu görülmektedir. Clausewitz, savaşın merkezinde moral ve insan iradesinin olduğunu savunmuştur. Onun için karşı tarafın moralini ve iradesini kırmak, savaşı kazanmanın anahtarlarından biridir. Bu temel hususlar üzerinden iki teorisyen de modern askerî tarihe önemli katkıda bulunmuş olsalar da günümüz savaş çalışmalarında Jomini'ye oranla Clausewitz'e daha çok yer verilmektedir. Çünkü Jomini'nin savaşa dair prensipleri, gelişen teknolojiyle beraber geçerliliklerini savaşın karakteriyle birlikte değiştirirken Clausewitz'in savaş felsefesi savaşın doğası gibi aynı kalabilmiştir.

Jomini ve Clausewitz'in savaşın teorisi, stratejisi, doğası ve taktiği üzerine yapılan karşılaştırılması sonucunda bu çalışmada görülmektedir ki iki teorisyen de bu hususlarda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Diğer yandan evrensel bir savaş kuramı ortaya koyarak, değişen karakteriyle birlikte savaş kavramının da tekrar tekrar incelenmesine de ilham kaynağı olmuşlardır. Çünkü birçok ordunun savaş doktrinlerinde Jomini ve Clausewitz'in değindiği unsurların bulunmasının yanı sıra savaşın doğasının aynı kalmasıyla beraber değişen karakteriyle ve gelişen teknolojiler ile savaşın karmaşıklığı karşısında bu iki teorisyenin eserleri birbirini tamamlamakta ve savaşın somut olduğu kadar soyut yönlerine de kapsamlı bir bakış sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpyürür, Fahri. 2020. “Politik Felsefe Açısında Carl von Clausewitz’in Savaş Düşüncesi.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Bartholomees, Boone. 2006. “A Survey Of The Theory Of Strategy.” In *U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*, 79-106. Pennsylvania: U.S. Army War College.
- Bassford, Cristopher. 2007. “The Primacy Policy and the Trinity in Clausewitz’s Mature Thought.” In *Clausewitz in the Twenty-First Century*, eds. H. Strachan and A. Herberg-Rothe, 74-90. Oxford: Oxford University Press.
- Bassford, Cristopher. 1994. *Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America. 1815-1945*. New York: Oxford University Press.
- Bilgin, Kıvılcım Romya. 2015. “Clausewitz’in Savaş Teorisi ve Yeni Savaş Çalışmaları.” *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi* 2(8): 38-61. https://www.researchgate.net/publication/341793580_Clausewitz'in_Savas_Teorisi_ve_Yeni_Savas_Calismalari
- Bilgin, Kıvılcım Romya. 2015. “Savaş Analizinde Clausewitz’in Esas Üçlemesi: Afganistan’da Taliban Kalkışması Örneği.” Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgin, Kıvılcım Romya. Türedi, Gülayşe Ülgen. 2015. “Carl von Clausewitz.” *Savaş Kuramları* içinde, editör Erhan Büyükkakıncı, 105-163. İstanbul: Adres Yayınları.

- Brinton, Crane, Craig Gordon ve Gilbert, Felix. 2015. “Jomini.” *Modern Stratejinin Ustaları* içinde, editör Earle Mead Edward, 115-137. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Büyükkakıncı, Erhan. 2015. “John A. Vasquez.” *Savaş Kuramları* içinde, editör Erhan Büyükkakıncı, 575-623. İstanbul: Adres Yayınları.
- Calhoun, Mark. 2011. “Clausewitz And Jomini: Contrasting Intellectual Frameworks in Military Theory.” *Army History* 80 (Summer): 22-37. <https://www.jstor.org/stable/26296157>
- Clausewitz, Carl von. 2018. *Savaş Üzerine*. Çeviri, H. F. Çeliker. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Clausewitz, Carl von. 2017. *Savaşın Esasları*. Çeviri, Gökhan Aydın. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Dupuy, Ernest. Richard, Dupuy, Trevor ve Braim, Paul. 1992. *Military Heritage of America*. Dubuque: Kendall Hunt Pub Co.
- Ettrich, Brian. 2005. “The Principles of War: Are They Still Applicable?” Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School.
- Freedman, Lawrence. 2015. *Strateji*. Çeviri, Belkıs Çorakçı Dışbudak. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gaddis, John Lewis. 2018. *On Grand Strategy*. London: Penguin Press.
- Handel Michael. 2004. *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler*. Çeviri, Berna Kara, İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Hart, Liddell Basil. 2015. *Strateji Dolaylı Tutum*. Çeviri, Selma Koçak. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Heuser, Beatrice. 2007. "Intoduction." In *On War*, vii-xxxii. Oxford: Oxford University Press.

Heuser, Beatrice. 2016. "Theory And Practice, Art And Science in Warfare: An Etymological Note." In *War, Strategy And History*, eds. Daniel Marston, Tamara Leahy, 79-196. Canberra: ANU Press.

Hittle, James. 2002. "Tanıtma." *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları* içinde, 9-41. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Hobbes, Thomas. 2001. *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. Çeviri, Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Honig, Jan. 1997. "Strategy in a Post-Clausewitzian Setting." In *The Clausewitzian Dictum And The Future Of Western Military Strategy*, ed. Gert de Nooy, 109-121. The Hague: Kluwer Law International.

Jomini, Henri Antoine. 2002. *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları*. Çeviri, Selma Koçak. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Jomini, Henri Antoine. 2013. *Life of Napoleon*. Maryland: Pickle Partners Publishing.

Jones, Francis. 1985. *Analysis and Comparison of the Ideas and Later Influences of Henri Jomini and Carl von Clausewitz*, Student Report, Air Command and Staff College Air University.
<https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA156542>

- Kaiser, David. 2012. "Clausewitz and the First World War." *Infinity Journal Special Edition-Clausewitz and Contemporary Conflict* (February): 8-11. <https://www.militarystrategymagazine.com/article/clausewitz-and-the-first-world-war/>
- Karaosmanoğlu, Ali L. 2007. "Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 4(14): 161-183. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39256/462281>
- Keegan, John. 2019. *Savaş Sanatı Tarihi*. Çeviri, Selma Koçak. İstanbul: Say Yayınları.
- Kinross, Stuart. 2007. *Clausewitz and America: Strategic Thought and Practice from Vietnam to Iraq*. London: Routledge.
- Musabay-Baki, Pelin. 2015. "Antoine Henri De Jomini." *Savaş Kuramları* içinde, editör Erhan Büyükakıncı, 183-165. İstanbul: Adres Yayınları.
- Paret Peter. 2007. *Clausewitz and State: The Man, His Theories and His Times*. New Jersey: Princeton University Press.
- Parkinson, Roger. 2002. *Clausewitz: A Biography*. New York: Cooper Square Press.
- Oetinger, Bolko, Ghyczy, Tiha, Von ve Bassford, Cristopher. 2010. *Clausewitz ve Strateji*. Çeviri, Zülfü Dicleli. İstanbul: Optimist Yayınları.
- Oetinger, Bolko. 2002. "Leadership in a Time of Uncertainty." Erişim: 15.03.2024.

<https://www.bcg.com/publications/2002/strategy-leadership-leadership-in-a-time-of-uncertainty>

Öcal-Arslan, Şeyda. 2022. “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Batı Cephesindeki Yıldırım Harekâtı: Fransa’nın Düşüşü 1940.” Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.

Smith, A. M. 1997. “Sherman’s Unexpected Companions: Marching Through Georgia With Jomini And Clausewitz.” *The Georgia Historical Quarterly* 81(1): 1-24. <https://www.jstor.org/stable/40583541>

Stone, John. 2007. “Clausewitz’s Trinity and Contemporary Conflict.” *Civil Wars* 8(3): 282-296. <https://doi.org/10.1080/13698240701479281>

Swain, Richard. 1990. “The Hedgehog And The Fox: Jomini, Clausewitz And History.” *Naval War College Review* 43(4): 98-109. <https://www.jstor.org/stable/44638488>

Toptaş, Ergüdar. 2015. “Harbin Doğası ve Karakteri Bağlamında Hibrid Savaş.” *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi* 2(8): 1-17.

Tzu, Sun. 2018. *Savaş Sanatı*. Çeviri, Giray Fidan ve Pulat Otkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

United State Military Academy. 1967. *Jomini, Clausewitz and Schlieffen*. West Point, Department of Military Art and Engineering.

Vasquez, John. 2015. *Savaş Bulmacası*. Çeviri, Haluk Özdemir. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.